

L'ESTRANGERIA A MALLORCA FINS EL DECRET DE NOVA PLANTA DE 1715.

NICOLÁS SASTRE PAPPAL.

RESUM.

El tema dels estrangers a Mallorca durant el S. XVIII ha estat poc tractat per la historiografia local. Únicament Tomeu Caimari Calafat ha treballat la temàtica dels estrangers a l'alta administració espanyola del S. XVIII a Mallorca, centrant el seu estudi en el cas dels Capitans Generals.

Des de 1985, diversos autors han tractat el tema centrant-se a l'Època Medieval i en els segles XVI i XVII de l'Edat Moderna.

A 2002 es celebrà a Màlaga el I Col·loqui Internacional damunt els estrangers a l'època Moderna, presentant-se diverses ponències damunt el S. XVIII, i en el cas de Mallorca l'únic article que es va presentar va ser el de Tomeu Caimari.

En el present article es fa un estudi de la bibliografia sorgida damunt aquest tema des de la publicació, l'any 1985, del treball de Román Piña Homs, fins el dia d'avui. Posteriorment s'analitza quin era el concepte d'estranger en el Regne de Mallorca des de la conquesta catalano – aragonesa fins 1715, any del Decret de Nova Planta (ja que existeix una continuïtat jurídica).

Amb el Decret de Nova Planta per al Regne de Mallorca, el concepte d'estranger canvià radicalment des del moment que aquest suprimí l'estrangeria entre els habitants dels diferents regnes hispànics, el que s'analitza en el present article retrocedint als antecedents de l'època del Comte – Duc d'Olivares, en el segle XVII.

RESUMEN.

El tema de los extranjeros en la Mallorca del S. XVIII ha sido poco tratado por la historiografía local. Únicamente Tomeu Caimari Calafat ha trabajado el tema de los extranjeros en la alta administración española durante el S. XVIII en Mallorca, centrandose su estudio en el caso de los Capitanes Generales.

Desde el año 1985, diversos autores han tratado el tema centrándose en la Edad Media y en los siglos XVI i XVII de la Edad Moderna.

En el año 2002 se celebró en Málaga el I Coloquio Internacional que trató el tema de los extranjeros en la época Moderna, presentándose diversas ponencias sobre el S. XVIII, si bien en el caso de Mallorca el único artículo que se presentó fue el de Tomeu Caimari.

En el presente artículo se realiza un estudio de la bibliografía sobre este tema desde la publicación, en 1985, del trabajo de Román Piña Homs, hasta el día de hoy. Posteriormente se analiza el concepto de extranjero en el Reino de Mallorca desde la conquista catalana – aragonesa hasta 1715, año del Decreto de Nueva Planta para dicho Reino (ya que existe jurídicamente una continuidad).

Con el Decreto de Nueva Planta para el Reino de Mallorca, el concepto de extranjero cambió radicalmente desde el momento en que se suprimió la extranjería entre los habitantes de los diferentes reinos hispánicos, lo que se analiza en el presente artículo, retrocediendo a los antecedentes de la época del Conde – Duque de Olivares, en el siglo XVII.

ABSTRACT.

The subject of foreigners in Majorca during the XVIII century hasn't been dealt with much by local historiography. Only Tomeu Caimari Calafat has worked on the subject of foreigner in high positions in the Spanish Civil Service during this century, focussing mainly on Field Marshals.

Since 1985 many authors have written about the subject focussing on the Middle Age and the XV and XVII centuries.

In 2002 the first International Symposium about foreigner in the Modern Age was held in Malaga. There were a variety of talks on foreigners in the XVIII century, but the only article about Majorca was the one by aforementioned historian Tomeu Caimari.

In the following article there is a study on the bibliography on this subject from the publication of the work by Román Piña in 1985 until today. The article also analyses the concept of foreigner in the Kingdom of Majorca from the Catalan – Aragonese conquest until 1715, the year of the *Nueva Planta* Decree (as there is a legal continuity).

With the *Nueva Planta* Decree for the kingdom of Majorca the idea of foreigner changes radically, when immigration among the inhabitants of different Spanish Kingdoms in abolished, this is dealt with in this article going back to the precedents in the Conde – Duque de Olivares time in the XVII century.

ÍNDEX.

- 1- ESTAT DE LA QÜESTIÓ.
- 2- EL CONCEPTE D'ESTRANGER FINS AL SEGLE XVIII: LA CONTINUACIÓ DE LA CONCEPCIÓ MEDIEVAL.
- 3- EL CONCEPTE JURÍDIC D'ESTRANGER DES DE LA MONARQUÍA AUTORITÀRIA DELS ÀUSTRIES FINS EL DECRET DE NOVA PLANTA.
- 4- EL DECRET DE NOVA PLANTA PER A MALLORCA DE 1715: SIGNIFICAT PEL CONCEPTE D'ESTRANGER.
- 5- CONCLUSIONS.
- 6- BIBLIOGRAFIA.

1- ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Des de què Román Piña Homs publicà, l'any 1985, el seu article “*La condición de natural del reino de Mallorca*”¹, han estat pocs els autors que s’han atrevit a definir i explicar, de manera detallada, els conceptes que en el seu article cita: natural, habitador i estranger. De la mateixa manera ningú ha revisat la manera d’adquirir la condició de natural del Regne de Mallorca, i de com va evolucionant durant l’edat Moderna, fins l’any 1789, data que considerem com a fita per a començar l’edat Contemporània a la Història occidental per l’esclat de la Revolució Francesa².

Dins de l’àmbit de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, s’han produït cites a l’existència dels no naturals del Regne de Mallorca, o més ben dit dels no súbdits, o no regnícoles, de l’*Hispaniarum Rex*³, a diferents articles d’investigació⁴. Així trobem el llibre de Carles Manera, *Comerç i Capital Mercantil a Mallorca 1720 – 1800*⁵, en el que cita, durant el segle XVIII, la presència de mercaders d’indrets geogràfics que no eren patrimoni⁶ del Rei d’Espanya⁷. Més recentment, dins de les *Actas del I Coloquio Internacional*, celebrat a Màlaga entre el 28 i 30 de novembre de 2002, damunt “*Los Extranjeros en la España Moderna*”⁸ Trobem articles de diversos autors de les illes com poden ser:

“*D’estranya nació*”, “*Artisanos extranjeros en el Reino de Mallorca (ss. XVI – XVIII)*”⁹, “*Intermediarios imprescindibles. Los extranjeros en la élite del comercio*

¹ Román Piña Homs. “*La condición de natural del reino de Mallorca*”. Instituto Nacional de Estudios Jurídicos. Anuario de Historia del Derecho Español. Madrid, 1985.

² En realitat a Espanya l’hauríem de fer començar durant la Guerra del Francès i la Constitució de Cadis de 1812, i fins i tot podríem allargar-ho fins la regència de Maria Cristina i la promulgació de l’estatut Reial de 1834, per la lluita que es produí entre els absolutistes i els liberals.

³ Ho cito d’aquesta manera, *Hispaniarum Rex*, ja que, des d’un punt de vista històric i jurídic no m’atreveixo a mencionar al rei com a sobirà d’una Espanya unida política i jurídicament, pel fet de que no serà fins els Decrets de Nova Planta que podrem parlar d’una Espanya unida (amb les excepcions dels Règims Forals de Navarra i les províncies basques, i del dret civil de cada uns dels regnes que regia la monarquia).

⁴ Tomeu Caimari Calafat, al seu article “*los extranjeros en la alta administración española del S. XVIII: el caso de los Capitanes Generales de Mallorca*”, fa un anàlisi dels Capitans Generals, però pareix que s’oblida que pel tractat d’Utrecht, de 1713, tots els estrangers europeus residents a les zones desmembrades de l’imperi espanyol, disten de ser súbdits de Felip V, i dels següents borbons, a no ser que estiguessin al seu servei, i per tant tinguessin una relació de vassallatge o bé de dependència (és el cas dels francesos durant el regnat de Felip V o dels italians amb Carles III).

⁵ Carles Manera. *Comerç i capital mercantil a Mallorca 1720-1800*, Ed. Consell Insular de Mallorca. Palma, 1988.

⁶ S’ha de tenir en compte la visió patrimonial de la monarquia absoluta durant l’antic Règim.

⁷ Ara si podem utilitzar el títol de Rei d’Espanya per a referir-nos al monarca espanyol a partir de Felip V, degut a que, amb la Nova Planta dels Regnes, es va produir la unió política i administrativa dels regnes de la Península Ibèrica (amb l’excepció de Portugal, Gibraltar i Menorca). S’ha de dir, però, que el monarca va continuar utilitzant el títol llarg (es a dir se’l citava als documents com a rei de cada un dels regnes i no com a rei d’Espanya).

⁸ “*Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002*. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds). Málaga 2003” (2 toms).

⁹ Margalida Bernat i Roca, Miguel J. Deyá Bauzá, Jaume Serra Barceló. “*D’estranya nació*”. *Artisanos extranjeros en el Reino de Mallorca (ss. XVI – XVIII)*. A “*Los Extranjeros en la España Moderna...*”, pàg. 187 – 203. (Tom I).

*mallorquí del siglo XVII: el mercado del aceite*¹⁰, “*Jerónimo Genoin: mercader y cónsul de extranjeros en la Mallorca de principios del siglo XVII*”¹¹, “*Inmigrantes extranjeros en Mallorca, 1448 – 1589*”¹² així com el ja citat de Tomeu Caimari damunt els Capitans Generals de Mallorca durant el S. XVIII.

Fora de l'àmbit de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, ens trobem amb una bona varietat d'estudis fets damunt el tema dels no naturals dels regnes hispànics. Basta fer una petita ullada per a veure una gran quantitat d'articles de caràcter històric i jurídic, que figuren a les actes del congrés internacional de Màlaga de 2002.

El que crida més l'atenció és la gran quantitat d'estudis que tracten el tema dels estrangers, durant el segle XVIII, a les altres *regions* (ara si que ho podem dir així) o regnes¹³ dels borbons, i l'escàs o nul interès que ha despertat entre els historiadors del nostre entorn pròxim. El que s'ha publicat a les illes, correspon a l'època de la monarquia autòritària dels Àustries (S. XVI i XVII) i alguna referència a l'època Medieval.

Segons Mª Begoña Villar García¹⁴, abans de 1960 l'estudi dels estrangers a l'àmbit peninsular durant l'edat Moderna era escàs tant a la Península Ibèrica com a l'estranger. En aquesta data es publicaren, quasi al mateix temps, els estudis de Domínguez Ortiz, “*Los extranjeros en la vida española durante el siglo XVII*”, i de J. Nadal y E Giral, “*La population catalane de 1553 a 1717. L'immigration française*”. Durant els anys seixanta, el tema es concretà en dos direccions. La primera venia donada pels historiadors francesos que estudiaren la presencia dels seus compatriotes a terres espanyoles durant l'època Moderna, estudiant-ne les seves activitats. La segona va venir donada pels historiadors de les Illes Canàries on proliferaren estudis parcials sobre la presència de flamencs, anglesos, genovesos i portuguesos a aquelles illes atlàntiques.

L'any 1993, José María Pérez Collados publicà l'article “*Construcción del Régimen Jurídico de Naturaleza (nacionalidad) en Castilla y Aragón durante la Baja Edad Media y Edad Moderna*”¹⁵, article important des del punt de vista històric i jurídic, dintre de l'àmbit de l'època Moderna.

¹⁰ Andreu Bibiloni, “*Intermediarios imprescindibles. Los extranjeros en la élite del comercio mallorquí del siglo XVII: el mercado del aceite*”. A *Los Extranjeros en la España moderna...*, Tom I, pàg. 203 – 216.

¹¹ Miguel José Deyá Bauzá, “*Jerónimo Genoin: mercader y cónsul de extranjeros en la Mallorca de principios del siglo XVII*”. A *Los Extranjeros en la España Moderna ...*, Tom I pàg. 289 – 300.

¹² Onofre Vaquer Bannasar. “*Inmigrantes extranjeros en Mallorca, 1448 – 1589*”. A “*Los Extranjeros en la España Moderna...*” Tom I, pàg. 657 – 666.

¹³ No serà dins a 1833 que Javier de Burgos estableix la divisió del territori espanyol en 49 províncies, subdividint-les en districtes o partits judicials. Tots aquests nous òrgans continuaran la política centralitzadora depenent directament de Madrid, ja que no tenien personalitat pròpia per a prendre decisions d'envergadura.

¹⁴ Mª Begoña Villar García. “*Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds). Málaga*” 2003 (2 toms). Presentació del tom I, pàgs. 15 – 19.

¹⁵ Aquest treball forma part de la primera part de la monografia “*Aproximación histórica al concepto jurídico de nacionalidad. La integración del Reino de Aragón en la Monarquía Hispánica*”. Saragossa 1993.

Dins l'àmbit de les Illes Balears no existeix, que jo tingui constància, cap referència bibliogràfica damunt els estrangers a Mallorca durant el S. XVIII, llevat de l'article de Tomeu Caimari¹⁶, i he constatat personalment la seva presència, i no de forma esporàdica, dintre de l'illa mallorquina, dedicant-se a diverses activitats com la comercial (principalment), la militar, i d'altres¹⁷.

El present article el que pretén és obrir una nova via d'investigació dins la presència d'estrangers al S. XVIII a Mallorca, una via que ompli els buits que queden per aquest segle a la nostra historiografia. Abans d'obrir aquesta via s'ha de fer una reflexió damunt el canvi jurídic que significà el Decret de Nova Planta per al Regne de Mallorca, de 1715, el que ens farà matisar el què és un estranger durant el darrer segle de la Modernitat.

2- EL CONCEPTE D'ESTRANGER FINS AL SEGLE XVIII: LA CONTINUACIÓ DE LA CONCEPCIÓ MEDIEVAL.

La conquesta de Mallorca, per part de l'estol de Jaume I el 1229, i de l'illa d'Eivissa per part dels germans Guillem i Bernat de Santa Eugènia, amb l'ajuda de l'infant Pere de Portugal i de Nunyo Sanç, comte del Rosselló, el 1235, va augmentar les possessions de la Corona d'Aragó al Mediterrani, malgrat Eivissa i Formentera acabessin com a feus de l'arquebisbat i capítol de Tarragona des de l'any 1273. Jaume I d'Aragó creà el Regne de *Mallorques* i aviat començà a titular-se com a rei de tal, a més de rei d'Aragó, comte de Barcelona..., etc.

El cas de Menorca va ser una particularitat, que més tard es repetiria amb territoris com el regne nassarita de Granada respecte a la corona castellana. Menorca quedà en mans dels musulmans, però com a vassalla del rei de Mallorca pel que s'ha denominat Tractat de Capdepera de 1231¹⁸, fins que Alfons *el Liberal* la conquistà per a la Corona d'Aragó l'any 1286.

Dins l'àmbit medieval va sorgir la noció de súbdit. Cada senyor feudal o rei tindrà els seus servs i vassalls, lligats a ell per una obligació personal hereditària, si bé es cert que:

¹⁶ Tomeu Caimari Calafat. "Los extranjeros en la alta administración española del siglo XVIII: El caso de los Capitanes Generales de Mallorca". A "Los Extranjeros en la España Moderna... Tom II, pàg. 149 – 157.

¹⁷ He constatat la presència de francesos, que seran els més nombrosos a la primera meitat del S. XVIII, com la família Billon (Blas i Pere –germans-), Louis Barberin, Josep Boufier, Gabriel Carrier, Andreu Soyir... i un llarg etc (ARM. Notaris. 5767, 5928.). També hi trobem italians d'origen genovès i napolità en la seva majoria per a la segona meitat del S. XVIII, com Josep Esquer, els germans Guidice, els Fontichelli, Pere Pelegrí, Mateu Rosi, entre d'altres (ARM. Notaris. T600, 1236, 1237, 5767, T1589, T1584). Hi trobem també maltesos, com el mercader Octavi Vast (ARM. Notaris. 5767. fol 257 – 269), flamencs (ARM. Notaris. P1238), alemanys (ARM. Notaris. 5770.), irlandesos (ARM. Notaris. 5771), i esclaus d'origen estranger (ARM. Notaris. T584). Les sigles que en aquesta nota apareixen es corresponen a: ARM: Arxiu del Regne de Mallorca; les xifres que a vegades van precedides d'una lletra es corresponen a les signatures.

¹⁸ Per a més informació damunt aquest tema es pot consultar l'obra de M. BARCELÓ. *El Tractat de Capdepera de 17 de juny de 1231. Entre Jaume I i Abu Abd Allah B. Muhhamad de Manurqa. Sobre la funció social i política dels fuqaha*, en B.S.A.L., XXXVIII (1981). Pàgs. 233-249.

“Uno de los primeros cuidados del Conquistador fue conceder a todos los pobladores del reino y ciudad de Mallorca... una carta de franqueza o fuero de población, donde ... se exige a los habitantes de toda clase de dependencia feudal y de ciertas cargas y prestaciones y al mismo tiempo se sientan las bases de la administración de justicia...

Quedó desde luego creada la “Universidad” de Mallorca, palabra equivalente a municipalidad, aunque en nuestro caso excedía del ámbito local por comprender bajo instituciones comunes, no sólo la ciudad amurallada sino también la totalidad de la isla”¹⁹.

En realitat no tindrà importància, pel que s’ha dit de la noció de súbdit, que un home sigui de terra pròpia o estranger (seguint el concepte que avui en dia tenim del que és un estranger), si bé s’ha de dir que els no cristians (jueus, musulmans, i heretges) tenien escassos drets, per no dir que pràcticament no en tenien.

Podem dir, de manera general, que no existia un estatut jurídic d’estranger ni el concepte de nacional de... fent al·lusió al concepte de “nació”²⁰. El que si es tenia era la consciència de ser vassall o súbdit d’un senyor, fos aquest noble, eclesiàstic o un rei. El concepte de súbdit prové de la visió patrimonial que es tenia a l’època feudal plena, i aquest concepte anirà evolucionant durant l’època moderna.

En els regnes de la Península Ibèrica existia una llibertat migratòria, sobre tot de la immigració sempre i quan es practiqués la religió cristiana, i els nous territoris del Regne de Mallorca, que va ser conquistat per la Corona d’Aragó, i creat a la mort del rei conquistador Jaume I²¹, no podia ser una excepció. S’ha de dir però, i deixar ben clar, que el Regne de Mallorca es configurarà com a part inseparable de la Corona d’Aragó, el que fa del rei Jaume II de Mallorca, malgrat els privilegis testamentaris que li conferí el seu pare, un súbdit del Rei d’Aragó, al qual devia de prestar-li homenatge.

La ja referida *Carta de Franquesa* va tenir, però, una gran importància des del punt de vista legal, estant vigent fins el Decret de Nova Planta de 1715, per el qual Felip V va fer desaparèixer certs furs i privilegis del Regne de Mallorca (no tots, conservant la legislació civil i la referent a comerç). Amb la dita Carta no es va dotar al Regne de Mallorca de Corts, tal vegada per la intenció de Jaume I de tenir sotmès al rei mallorquí a la Corona d’Aragó, tal com s’ha dit anteriorment.

¹⁹ Jaime Salvá. “Fundación del Reino de Mallorca”. A “Història de Mallorca”. Coordinada per J. Mascaró Pasarius, Tom. II, Pàg. 126.

²⁰ El concepte de nació és decimonònic estant molt lligat al concepte romàntic de recuperació de les arrels històriques dels pobles atenent a diferents criteris. En el nostre cas, des d’un punt de vista cultural, va agafar el terme de Renaixença.

²¹ Jaume I d’Aragó morí l’any 1276, deixant en el seu testament repartit el seu patrimoni (es a dir el que avui diríem els seus estats) entre els seus fills. Al primogènit, Pere *el Gran*, li deixà en herència el Regne d’Aragó, el Comtat de Barcelona (i amb ell tota Catalunya, ja que era considerat com a Comte de Barcelona un “*primus inter pares*”, i el Regne de València, conquistat per Jaume I l’any 1238. Al seu fill menor Jaume li deixà el Regne de Mallorca que incloïa, com a senyor feudal, les illes de Mallorca, Eivissa i la petita taifa musulmana súbdita de Menorca (ja que no seria conquistada realment i repoblada per gents catalanes fins el 17 de gener de 1285, per Alfons *el Liberal*), així com els territoris continentals del comtats del Rosselló i la Cerdanya, la baronia de Montpeller i els senyoriis de Omerlades i Carladés, tots ells pertanyents actualment al sud de França.

Així, i segons Pau Cateura:

A conseqüència del tractat d'Argelers, de 1298, Jaume II d'Aragó va reintegrar a Jaume II de Mallorca l'arxipèlag de les Balears... El rei de Mallorca havia recuperat el territori en condicions de vassallatge²², cosa que implicava una independència limitada²³.

Això implica que el rei de Mallorca era vassall del rei d'Aragó, i com a tal tenia l'obligació d'assistir a les Corts de la Corona d'Aragó²⁴. Per tant ens em de demanar fins a quin punt hi havia una independència real. És veritat que el rei Sanç va ser alliberat d'assistir a Corts l'any 1321, quan es formalitzà un ajut del rei de Mallorca per a l'empresa de la conquesta de Sardenya de 500 mil sous de Barcelona²⁵.

Segons Cateura, al seu llibre *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360 – 1400)*²⁶:

El Regne de Mallorca no va tenir corts pròpies i la seva participació va estar condicionada segons la seva situació respecte a la Corona d'Aragó. Durant l'època d'Alfons *el Liberal*²⁷, que va ser rei de Mallorca com a rei de la Corona d'Aragó, va participar a les Corts de Monzón (1289) i a les de Barcelona (1292).

Es va produir una municipalització de la vida política, el que significà que:

- Els cavallers²⁸ estaven integrats al municipi com a jurats o consellers.
- El 1309, se va permetre a la Universitat de Mallorca integrar a l'aljama en el pagament de tributs directes i indirectes.
- Tots els habitants contribuïen en els sistema fiscal municipal.
- Amb motiu de les guerres amb Gènova i Castella s'intentaren incorporar al pagament de subsidis als titulars dels senyories eclesiàstics.

Amb això veiem que, al Regne de Mallorca, tot era diferent.

La incorporació a Corts es va produir tardanament l'any 1363. La representació insular estava formada pel braç reial i noble de Mallorca, que s'incorporà al braç reial de Catalunya, i pel braç eclesiàstic (Eivissa i Menorca) que s'integrà al braç eclesiàstic de

²² Referint-se a era vassall del titular de la Corona d'Aragó.

²³ Pau Cateura Bennàsser. *El Regne Esvaït: desenvolupament econòmic, subordinació política, expansió fiscal (Mallorca, 1300 – 1335)*. Ed. El Tall. Palma 1998. Pàg.7.

²⁴ Pau Cateura Bennàsser. *El Regne Esvaït...* Nota 23, pàg.30.

²⁵ Alvaro Santamaría. "Tensión Corona de Aragón – Corona de Mallorca. La sucesión de Sancho de Mallorca (1318 – 1326)", a *En la España Medieval*. 1982, pàg. 423 – 496.

²⁶ Pau Cateura Bennàsser. *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360 – 1400)*. Ed. El Tall. Palma 2003. Pàg. 44 – 50.

²⁷ Alfons va ser el vertader conquistador de l'illa de Menorca, el 17 de gener de 1285, dia de Sant Antoni, diada que es celebra a dita illa.

²⁸ A Mallorca, des del moment de la conquesta l'estament dels nobles va quedar integrat dins el grup dels cavallers, no existint altres títols nobiliaris, llevat d'algunes excepcions, fins el S. XVIII.

Catalunya. A les Corts de 1373 el braç reial i noble de Mallorca va formar una espècie de quart braç annexa als tres de Catalunya.

Segons Pau Cateura, la fiscalitat generada per les Corts a l'arxipèlag és un tema per explorar. Pareix ser que hi ha un control de la fiscalitat pels Jurats i pel Consell General de Mallorca. No sabem si a partir de 1365, en que les Corts catalanes opten pel deute públic, aquesta s'adscriví a la diputació o bé al municipi.

Tot això ens du a pensar si realment els habitants del Regne de Mallorca, durant el S. XIV, eren considerats estrangers pels integrants de la Corona d'Aragó, sobretot dels catalans. Seguint a José Luís Martín²⁹, hem de tenir present que la conquesta de Mallorca, malgrat participessin, a títol personal, alguns nobles aragonesos, fou obra exclusivament dels catalans i la campanya va ser finançada mitjançant el cobrament a la zona catalana del bovatge, un impost que ja havia servit per recaptar fons per a la batalla de les *Navas de Tolosa* (1212) i que serviria posteriorment pel mateix amb la conquesta de València i la recuperació dels territoris de Múrcia (cedits més tard al rei castellà). Així, la repoblació de les illes es va fer amb gents catalanes amb les que tenien una cultura i una llengua comuna.

És evident que sociològicament un mallorquí no tindria la mateixa consideració com a estranger, en els territoris de la Corona d'Aragó (i tal com s'ha dit a Catalunya) que un súbdit del rei de Castella, Portugal, França ... etc., però si estaria en possessió d'unes diferències legals que li hauria concedit la citada Carta de Franquesa de Jaume I.

Segons les característiques donades per Miquel Àngel Casanovas³⁰ de la Carta de Franquesa, podem dividir els privilegis donats per Jaume I en polítics, socials, econòmics i judicials:

- De caràcter polític en tenim un que pot eludir a la consideració dels naturals de *Mallorques* com a estrangers, o no, dintre de la Corona d'Aragó: La declaració del Regne de Mallorca com a part inseparable de la Corona d'Aragó³¹
- De caràcter social tenim:
 - La salvaguarda de la convivència social.
 - La inviolabilitat del domicili.
- De caràcter econòmic tenim:
 - El lliure aprofitament dels béns públics per part dels pobladors (es pot llegir repobladors).
 - La regulació dels mercats, el lliure comerç i la franquesa de tributs en els territoris de la Corona d'Aragó³².

²⁹ José Luís Martín. "La Península en la Edad Media". Ed. Teide. Barcelona, 1988. Pàg. 408.

³⁰ Miquel Àngel Casanoves Camps. *Historia de les Illes Balears*. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1998.

³¹ Veure nota 25.

³² Això ens torna fer pensar en la consideració de natural del Regne de Mallorca i vassall del seu rei o bé en natural i vassall de la Corona d'Aragó a través del rei de Mallorques.

- De caràcter judicial (amb un cert matís social) tenim:
 - Salvaguarda de la llibertat personal, a excepció d'haver comès un crim enorme.
 - Qualificació de l'adulteri com a delicte privat mitjançant instància de la part interessada.
 - Participació de la comunitat en la administració de justícia.
 - Justícia pública i gratuïta.
 - Regulació de les finances municipals.
 - Prohibició de les ordalies, o *judicis de Déu*³³, com a proves judicials
 - Prohibició de la duplicitat de penes en casos de condemnes corporals.
 - Lliure disposició dels testimonis, a excepció de militars i eclesiàstics.

Dit això, i segons Cateura³⁴, cal pensar que l'any 1230, a la Carta de Franqueses s'hi afegí el capítol 37. A ell Jaume I establia el compromís de no separar el regne de Mallorca de la Corona d'Aragó, i per tant els senyors de Mallorca, tant Pere de Portugal com Nunyo Sanç, així com també els futurs senyors haurien de ser al manco vassalls del rei de la Corona d'Aragó.

No podem oblidar tampoc que l'any 1231 Jaume I concedí una Carta de Franqueses per als jueus on el rei concedia una exempció de tot tribut durant deu anys³⁵.

Una vegada vist això podem pensar que tal vegada s'hagi donat massa importància al fet de que als territoris del posterior Regne de Mallorca se'ls dotes d'una Carta de Franquesa pels seus habitants, fonament del Dret posterior, així com d'unes institucions polítiques pròpies, com els jurats i la Universitat, pel fet de que el rei tenia una visió patrimonial dels seus territoris i, amb ells, podia fer el que li donés la gana fer, pel mateix fet de considerar-los seus amb totes les conseqüències que això duia.

Tornant a la procedència dels habitants de Mallorca després de la conquesta, i seguint a Cateura³⁶, els habitants eren:

- Els cristians (majoritàriament catalans).
- Els jueus.
- Els musulmans.

En quan als musulmans podem dir que la major part eren esclaus, si bé anualment es concedia la llibertat a uns 200 o 300 i eren obligats a pagar un tribut per individu anomenat morabatí el primer del qual es pagà el 1247.

³³ Se considerava l'ordalia com una pràctica bàrbara. Dit això em de tenir present que en aquesta època l'escola dels Glosadors del sud de França influí notablement en la difusió del Dret Romà (el *Codex* de Justinià) en els territoris cristians, i no podien ser una excepció els territoris de la Corona d'Aragó.

³⁴ Pau Cateura Bennàsser. *Municipi i monarquia en la Mallorca dels segles XIII-XIV*. A Anales de la Universidad de Alicante de Historia Medieval. Ed. Espagracic, edició electrònica. Múrcia 1984. Pàg. 9.

³⁵ Cateura Bennàsser. *Municipi i monarquia en la Mallorca dels segles XIII-XIV...*, pàg. 15.

³⁶ Pau Cateura Bennàsser. *Municipi i monarquia en la Mallorca dels segles XIII-XIV...*, pàgs. 14 – 16.

Així doncs ens hem de demanar: qui és el grup considerat natural de l'illa? Evidentment varen ser els cristians (catalans) en segona generació, es a dir els nascuts a l'illa, ja que els de primera generació eren catalans repobladors de l'illa atrets pels privilegis de la Carta de Franqueses, si bé s'ha de deixar ben clar que en els mateixos anys s'atorgaren altres Furs o Cartes a altres poblacions catalanes. *Així Entre 1182 i 1217 ciutats com Cervera, Girona, Vilagrassa, Perpinyà, Lleida i Barcelona van rebre un estatut municipal, on ja espuntaven orgues com una comissió directiva, els cònsols, i uns consells de prohoms*³⁷.

El Regne de Mallorca quedarà sota la *sobirania* directa del rei de la Corona d'Aragó amb la conquesta de Pere *el Cerimoniós* el 1349, i la mort del darrer rei efectiu³⁸ del Casal de Mallorca, Jaume III, a la batalla de Lluçmajor (s'ha de dir, però, que el rei de Mallorca, abans d'aquesta incorporació, era ja vassall del rei d'Aragó).

Aquesta incorporació, però, se va fer des d'un punt de vista patrimonial i des de la perspectiva pactista que es tenia a la Corona d'Aragó. Així es respectaren els drets i privilegis del Regne i el rei Pere d'Aragó va sumar als seus títols el de Rei de Mallorca. Això significà que es conservaren les institucions pròpies del Regne, així com la legislació creada durant el Regne Privatiu.

Això ens du a pensar, en relació a l'estrangeria, en quina era la situació legal dels mallorquins en relació dels altres habitants de la resta dels territoris de la Corona d'Aragó. Segons Roman Piña Homs³⁹ tots els regnes de la Corona d'Aragó defensen en gelosia el manteniment del estatus de *natural de...* amb les prerrogatives que dit estatus dona a l'individu, enfortint el sentiment de comunitat diferenciada davant els que venen de fora, però sentint-se súbdits d'un mateix rei (en el cas d'habitants d'altres regnes de la Corona d'Aragó) o no (en el cas dels que provenen de fora de dits territoris patrimonials).

Això fa que en el Regne de Mallorca, des de la seva creació (o més ben dit des de la primera generació d'habitants nascuts a dit regne), hi puguem trobar:

- Homes habitants del Regne.
- Homes naturals del Regne.
- Homes de *segona categoria* o amb un estatus diferenciats: els jueus i els sarraïns.
- Homes sense cap dret: els esclaus.
- Homes estranys en el Regne.

A la Mallorca del S. XIII i del S. XIV apareix per a referir-se als ciutadans la menció d'habitador, que serien els nous pobladors del regne que provenien d'altres indrets.

³⁷Pau Cateura Bennàsser. *Municipi i monarquia en la Mallorca dels segles XIII-XIV...*, pàg. 6.

³⁸Dic efectiu degut a que hi ha un Jaume IV, que, durant la seva vida, intentà recuperar el regne amb l'ajuda del rei de França, sense aconseguir-ho.

³⁹Román Piña Homs. "La condició de natural del reino de Mallorca"...

A mesura que van sorgint noves generacions nascudes al regne de Mallorca apareixerien els *naturals de Mallorques*, que no tindrien el mateix estatut que els habitants: els naturals serien homes lliures, en virtut de la Carta de Franquesa i de les condicions legals del regne, i els habitants serien els residents que volien establir-se a l'illa.

Després tindríem els ciutadans de segona categoria com els jueus i els sarraïns que havien adquirit la seva llibertat i no estaven desprotegits legalment del tot, tenint una certa protecció per part de la monarquia. Recordem que l'aljama jueva estava protegida pel propi rei⁴⁰, i segons Jorge Maíz⁴¹ podem afirmar que existeix una política reial encaminada a la potenciació dels assentaments jueus amb la intencionalitat de repoblar l'illa i de participar amb préstecs o altres tipus d'ajudes.

Els que no tenien la condició d'habitador o de *natural de Mallorques*, serien *estrany*s en el regne, que serien homes lliures però sense els drets dels anteriorment mencionats.

També tenim els homes sense cap dret i que eren considerats com a coses. Ens referim als esclaus, que solien ésser d'origen sarraí. S'ha de dir, però, que podien ésser alliberats si compraven la seva pròpia llibertat (el que implicaria que en ocasions rebrien un sou o que podrien fer feines per persones que no fossin els seus amos). També n'hi havia que s'alliberaven per disposició testamentària o voluntat del seu amo, o bé com a conseqüència del pagament d'un rescot. La majoria d'ells serien sarraïns però no es descarta que n'hi hagi d'altre procedència⁴².

Per acabar tindríem els homes estranys al territori del Regne. Aquests serien els que avui en dia anomenaríem com a estrangers. Ens em de demanar: Qui són aquests homes estranys en el Regne? La contestació no és fàcil si ens atenem també al concepte de súbdit del rei de la Corona d'Aragó (que tant podien ser aragonesos com catalans, valencians o més endavant d'altres indrets del mediterrani. Román Piña ens diu en referència a això⁴³ que obeeix a una política repobladora. D'aquesta manera tindríem estrangers de passada per Mallorca i estrangers residents a Mallorca, per a temps determinat i que no vol perdre la seva identitat d'origen (solien ésser mercaders). Per a estimular la seva estada al regne tenien una certa protecció jurídica per part del Regne, com el que Alfons *el liberal* els hi donà l'any 1285 (any en que Mallorca estava plenament integrada a la Corona d'Aragó, sota el mateix rei, i any definitiu de la conquesta de Menorca - el 17 de gener -), prohibint l'establiment de nous comerciants a Mallorca d'origen "estrany", el que afavoriria als que

⁴⁰ Pau Cateura Bennàsser. *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360 – 1400)*..., pàg. 74.

⁴¹ Maíz Chacon, Jorge. *Política, economía y fiscalización de un espacio urbano. El establecimiento de la aljama de los judíos en la Mallorca cristiana*. Publicado en *Espacio, Tiempo y Forma. Serie III. Historia Medieval* 17. Madrid, 2004. Pàg. 4.

⁴² Quan eren alliberats solien agafar el llinatge del seu antic amo. El fet de que es parli que hi ha llinatges en l'actualitat de procedència sarraïna no és un fet provat. Tal vegada aquest llinatges corresponen a topònims adquirits com a *mal nom* i amb el temps convertits en *nomen* (llinatge) de algun habitador d'un indret amb nom toponímic musulmà.

⁴³ Román Piña Homs. "La condición de natural del reino de Mallorca"...

ja s'hi trobaven com a residents i així s'estimulava el seu assentament definitiu passant a la condició d'habitador. Més endavant també es posaren pegues per a fer negocis a aquells estranys del regne que no es casessin amb Mallorquines (el que els duria a que quedessin a viure al Regne). S'ha de dir també que aquests *beneficis* donats als estranys del Regne vendrien motivats pels efectes de la pesta negra a partir de 1348, data de la seva arribada a Mallorca i a la península. La gran pesta va provocar una gran quantitat de dones sense parella, i com a conseqüència la manca d'ingressos per part del municipi. Naturalment l'estranger que es convertís en habitador hauria de pagar els corresponents impostos al municipi.

A partir de 1343, any en que Pere *el Cerimoniós*, rei d'Aragó, de València i comte de Barcelona, entre d'altres títols, conquista Mallorca i destrona al rei del Casal de Mallorca⁴⁴ Jaume III, podem dir que ja queda definit el concepte de naturals del Regne de Mallorca, aconseguint els grups dirigents (jurats) la concessió d'una sèrie de privilegis que ampliaran durant el regnat d'Alfons els Magnànim, l'any 1420, i que consisteixen, que en general, el lloctinent sigui natural de Mallorca. Aquesta concessió serà també respectada pel Papa, a petició del rei Alfons, amb una bula de 1443 i una altra al 1567, ja durant el regnat de l'*Hispaniarum Rex*, Felip II.

3- EL CONCEPTE JURÍDIC D'ESTRANGER DES DE LA MONARQUÍA AUTORITÀRIA DELS ÀUSTRIES FINS EL DECRET DE NOVA PLANTA.

Durant l'època moderna es produeix la integració dels dos grans regnes peninsulars sota una única monarquia. Amb el matrimoni dels Reis Catòlics (18 d'octubre de 1469) les principals monarquies peninsulars, el Regne d'Aragó i la Corona de Castella, uneixen els seus designis a nivell dinàstic. Això influí a nivell personal en els súbdits dels dos regnes durant la monarquia dels Reis Catòlics i la dels Àustries.

En el S. XVII, Felip IV promulgà una pragmàtica, l'any 1623, a la que prohibia l'emigració, llevat de llicència real, baix pena de perdre els béns deixats. D'aquesta manera es confiscaven els béns que l'emigrat deixava, però no els béns que se'n portava amb ell⁴⁵. Aquesta mesura, tal vegada vingué motivada pel procés de despoblació creixent que sofria l'interior del Regne de Castella.

Segons Pierre Vilar⁴⁶, la prosperitat catalana va ser possible per la immigració forània, sobre tot per la francesa la qual cosa es remarcada per José María Pérez Collados al·ludint a que, a mitjans del S. XVII, aquesta comunitat estava integrada per uns trenta mil

⁴⁴ Quan cito al Casal de Mallorca faig referència als hereus, per disposició testamentaria, de Jaume I com a reis de *Mallorques*, malgrat fossin vassalls del rei de la Corona d'Aragó.

⁴⁵ V. González Trevijano. *Libertades de circulación, residencia, entrada y salida en España*. Ed. Cívitas, 1991. Pàg. 153, n. 41.

⁴⁶ Pierre Vilar. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Traducció d'Eulàlia Durán. Ed. Edicions 62. Barcelona, 1966. Pàgs. 135 i següents.

individus⁴⁷. Això, i amb poc risc, ho podríem extrapolar al Regne de Mallorca, però s'ha de dir que la immigració no va ser únicament francesa, ja que sabem que també es va produir procedent del principat de Catalunya i del Regne de València, tant a la Època Medieval com a la Moderna, d'aquí que la llengua i la cultura de les illes Balears la puguem considerar catalana des dels seus orígens.

No podem obviar que durant la Modernitat es va mantenir la llibertat immigratòria baix la Casa d'Àustria, però també baix la Casa de Borbó⁴⁸. El solar hispànic, baix els Àustries estava constituït per un mosaic de regnes d'origen medieval, en els que era prioritari el concepte patrimonial del monarca sota el principi d'estat. D'aquesta manera, cada regne tenia les seves pròpies lleis i estatuts jurídics, i per tant els oriünds de dits regnes se consideraven estranys (estrangers) dins els territoris dels altres regnes peninsulars, malgrat fossin súbdits d'un mateix rei. D'aquesta manera a la Península Ibèrica conviuran varies nacions⁴⁹ i es consolidarà la fórmula que venia desenvolupant-se des del S. XIII: "un regne, una naturalesa"⁵⁰.

Existeix una confusió entre la majoria dels nacionalitzats espanyols, motivada tal vegada per la propaganda que es va fer durant la dictadura del general Franco, i que perviu a nivell sociològic, damunt els orígens de la nació espanyola. No hem d'oblidar tampoc que Don Claudio Sánchez Albornoz publicà un llibre sobre els orígens de la nació espanyola, situant-los a l'Època Medieval en el Regne d'Astúries⁵¹. A nivell popular està molt estesa la idea que la unió d'Espanya es produí durant el regnat dels Reis Catòlics, destacant els orígens de l'imperi espanyol durant aquesta època, així com una presunta unió dinàstica sota el lema *tanto monta, monta tanto*.

En realitat, la unitat d'Espanya no arribarà fins el S. XVIII, amb el centralisme, de caràcter francès, que ens van dur l'absolutisme borbònic, i que trastocarà la noció d'estranger dintre de tots els territoris peninsulars.

Amb l'arribada de la Casa d'Àustria el 1516, Carles I (1516 – 1556) es va convertir en el senyor de diversos territoris, que podem considerar patrimonials, i com a tal posseïa diferents títols. Cada un d'aquests territoris, del que era titular, tenia les seves pròpies lleis, i per tant no estaven unificats políticament, el que duia que els naturals de

⁴⁷ José María Pérez Collados. "Construcción del régimen jurídico de naturaleza (nacionalidad) en Castilla y Aragón durante la Baja Edad Media y Edad Moderna". A "Aproximación histórica al concepto jurídico de nacionalidad. La integración del Reino de Aragón en la Monarquía Hispánica". Zaragoza, 1993. Pàg. 38.

⁴⁸ Com veurem més endavant, el concepte d'estranger varia d'una monarquia a l'altra. Fins 1715 es considerava estranger als forasters de Mallorca, a partir d'aquesta data, i pel Decret de Nova Planta, es consideraran estrangers els no súbdits del rei Borbó espanyol.

⁴⁹ Si entenem com a tal a un grup d'individus que conviuen a un territori sota unes úniques lleis, cosa molt discutible si tenim en compte que en el S. XIX sorgeixen els diferents conceptes de nació que són contraposades entre si: una visió conservadora, donada per Ratzel, una moderada, aportada pels francesos i concretament per Rénand, i una visió d'esquerres que ens aportarà el materialisme històric (molt ben explicat al llibre de Pelai Pagès, "Las Claves del Nacionalismo y el Imperialismo, 1848-1914". Ed. Planeta. Barcelona, 1991.

⁵⁰ José Antonio Maravall. "El concepto de España en la Edad Media". Madrid. 1954.. Pàg. 520.

⁵¹ Claudio Sánchez Albornoz. "Orígenes de la Nación Española. El Reino de Asturias". Ed. Sarpe. Madrid, 1985. (Reedició dels hereus de l'autor).

cada un d'aquests territoris fos considerat estrany pels naturals dels altres (malgrat tinguessin el mateix senyor). D'aquesta manera, i retrocedint una mica en el temps, podem observar que quan Isabel *la Catòlica* morí, i Joana I de Castella (*la boja*) i Felip de Borgonya (*el bell*) esperaven prendre possessió del regne de Castella, legat per Isabel a la seva filla Joana (Ferran el Catòlic, pel testament de la reina, havia quedat desposseït del títol de rei de Castella). Ferran d'Aragó, *el Catòlic*, s'atreu a encunyar moneda amb la inscripció *Fernando y Juana, Rey y Reina de Castilla, León y Aragón*⁵². Segons Elliott, molts de nobles castellans odiaven a Ferran per la seva rigidés i pel fet de ser català (malgrat fos de la casa de Trastámara), desitjant que fos substituït per Felip de Borgonya, com a rei consort⁵³. Això ens denota que era considerat pels nobles castellans com un no natural de Castella i per tant un estrany.

Ferran, l'any 1505, va persuadir a les Corts de Toro perquè el confirmessin com a regent, i firmà amb el rei de França el Tractat de Blois (octubre de 1505) pel qual devia casar-se amb una neboda d'aquest, Germana de Foix, i si d'aquesta unió sorgia un hereu, es plantejaria un altre cop el problema successori, rompent la unió patrimonial que de fet s'havia de produir amb l'arribada d'un fill de Joana de Castella i de Felip de Borgonya. Això era possible degut a que la unió sempre havia tingut un caràcter personal i no institucional. Germana de Foix va tenir un hereu de Ferran el 1509, però va viure tan sols unes poques hores. Així va ser com va ser la filla d'Isabel i Ferran, Joana, l'hereva dels dominis hispànics, i a través d'ella recauria en el seu fill Carles de Gante (Carles I d'Espanya des de 1516, degut a una malaltia mental de la seva mare, i des de 1519, a través del seu pare Habsburg, i per tant elegible a ser emperador del Sacre Imperi Romà i Germànic, emperador d'Alemanya per elecció sota el nom de Carles V)⁵⁴.

També dins de l'àmbit de la Península Ibèrica recaurà en Carles de Gante l'herència del Regne de Navarra, del qual el Duc d'Alba, sota les ordres de Ferran el Catòlic, havia expulsat als francesos l'any 1512, i cedint la seva administració a les Corts de Castella.

Jurídicament cada un dels regnes peninsulars, i les seves possessions, van mantenir les seves lleis i privilegis, malgrat les interferències que en diverses ocasions la monarquia autoritària dels Àustries van protagonitzar, i que venien donades pel fet de ser Castella qui en realitat mantenia el pes de l'imperi, tant a Europa com a ultramar.

Aquest panorama de puzzle jurídic i institucional va voler ser sol·lucionat per monarques posteriors de la dinastia dels Habsburgs. Així, Felip IV (1621 – 1665), rebé del seu Privat Don Gaspar de Guzman, Comte-Duc d'Olivares i Marquès de Dènia, l'any 1625, un memorial secret en el qual proposava el següent:

⁵² J. H. Elliot. *La España imperial*. Ed. Vicens-Vives. Barcelona, 1989. Pàg. 143.

⁵³ J. H. Elliot. *La España imperial...*, Pàg. 144.

⁵⁴ Els títols que heretà foren conservats pels monarques espanyols, excepte el d'emperador d'Alemanya, pels seus successors, posseïnt un títol llarg, on es citen els seus patrimonis, i un títol curt, el de Hispaniarum Rex, que és el que utilitzarem habitualment.

“...Tenga V. M. Por el negocio más importante de su Monarquía, el hacerse rey de Espanya; quiero decir señor, que no se contente Vuestra Majestad con ser rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense con consejo mudado y secreto, por reducir estos reinos de que se compone Espanya, al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia, que si V. M. Lo alcanza será el príncipe más poderoso del mundo...”

Amb aquest paràgraf del famós memorial d'Olivares, conegudíssim gràcies a Gregorio Maraño⁵⁵, veiem que el que avui coneixem per Espanya no havia estat unida políticament des del Regne Visigot de Toledo, i tot el sistema feia que els habitants d'un regne fossin considerats estranys quan es desplaçaven a un altre regne, malgrat tinguessin el mateix rei o senyor. A més, aquest sistema feia que les institucions i lleis pròpies de cada regne debilités la monarquia, ja que la Corona d'Aragó, pel seu caràcter pactista, i per estar integrada per regnes amb diferents institucions i lleis, era més difícil de governar. En especial Catalunya ho era, ja que era més difícil que donés tributs a la monarquia, el que provocava una gran dificultat financera. En definitiva el pes financer de la monarquia estava, en la seva majoria sota la Corona de Castella, que posseïa unes institucions més dòcils i uns territoris que s'estenien més enllà de l'Atlàntic.

Tot això queda també remarcat al memorial d'Olivares de 1625:

“...conociendo que la división presente de leyes y fueros enflaquece su poder y le estorba conseguir fin tan justo y glorioso, ... reconociendo el inconveniente se procure remedio por los caminos que se pueda; honestando los pretextos por excusar el escándalo, aunque en negocio tan grande no pudiera atropellar por este inconveniente, asegurando el principal...”

Tres son, Señor, y el más dificultoso de conseguir (pero el mejor pudiendo ser), seria que V. M., favoreciéndose los de aquel reino, introduciéndolos en Castilla, casándolos con ella, y los de acá, allá y con beneficios y blandura, los viniese a facilitar de tal modo,... por la admisión de los oficios y dignidades de Castilla, se olvidasen los corazones de aquellos privilegios que, por entrar a gozar de los de este reino igualmente, se pudiese disponer con negociación esta unión tan conveniente y necesaria.

El segundo seria... con alguna gruesa armada, el tratar de estas materias por vía de la negociación, dándose la mano aquel poder con la inteligencia y procurando que obrando mucho la fuerza, ser desconozca lo que se pudiese..., lo que tocara a las armas y al poder.

El tercer camino, aunque no con medio tan justificado, pero el más eficaz, sería hallándose V. M. Con esta fuerza que dije, ir en persona como a visitar aquel reino donde se hubiese de hacer el efecto, y hacer que se ocasionase algún tumulto popular grande y

⁵⁵ Gregorio Maraño. “El Conde-Duque de Olivares, la pasión de mandar”. Ed. Espasa Calpe. Madrid, 1952. Pàgs 444 – 446.

con este pretexto meter la gente, y en ocasión de sosiego general y prevención de adelante, como por nuestra conquista asentar y disponer las leyes en conformidad con las de Castilla y de esta manera irla ejecutando con los otros reinos”.

Si ens fixem la diferència jurídica de cada un dels regnes dificultava el govern i els habitants de cada un d'ells no estava equiparat jurídicament als altres. Basta fixar-nos que l'emigració a Amèrica estava molt controlada des de Sevilla, no podent anar-hi gent que no tingues puresa de sang i *bona conducta*, afavorint en tot cas la emigració dels oriünds de Castella, ja que el nou continent era una possessió d'aquest regne.

Tal com veurem més endavant la situació mudà radicalment amb l'adveniment dels Borbons. Pareix com si Felip d'Anjou, tingués presents els consells d'Olivares a Felip IV, aplicant el tercer camí que aquest indicava al seu famós memorial secret de 1625.

A l'àmbit mallorquí no ha estat gaire estudiat el paper dels estrangers durant la monarquia dels Habsburgs, si bé, tal com diu Deyá⁵⁶ en són coneguts certs aspectes dels estrangers, gràcies als treballs d'Andreu Bibiloni a la seva obra *El comerç exterior de Mallorca, homes, mercats i productes d'intercanvi (1650 – 1720)*, publicada a Palma de Mallorca l'any 1995. També Andreu Bibiloni presentà una ponència al I Col·loqui Internacional de Màlaga de 2002⁵⁷ a la que ens cita la importància de la colònia francesa de mercaders i les estratègies que seguien amb el comerç de l'oli, fent referència també al comerç del tèxtil. Bibiloni cita la procedència d'altres mercaders estrangers com anglesos, maltesos, genovesos, armenis i grecs. Tot això ens és conegut dins l'àmbit de l'estudi de la Història Econòmica, en referència al comerç i la manufactura.

Onofre Vaquer, al seu article *inmigrantes extranjeros en Mallorca, 1448 - 1589*⁵⁸ ens cita la procedència d'estrangers al Regne de Mallorca, citant-los segons el concepte que avui tenim d'estranger (no nacional d'Espanya) i no pel concepte que fins el Decret de Nova Planta de 1715 se tenia com a tal al Regne de Mallorca (no natural del Regne, podent ser un valencià, un català, etc..., que no estigués naturalitzat, estranger). Així ens dona unes estadístiques per a la segona meitat del S. XV i per al S. XVI, a les quals es reflexa la gran colònia de genovesos que hi havia i del que avui considerariem nacionals d'Itàlia (llombards, toscans, venecians, etc.) També veiem que senyala oriünds de Barberia, alemanys, rossellonesos, etc., donant un total de 559 estrangers pel final del S. XV, i un augment a 1163 per les darreries del S. XVI. En el seu estudi també hi fa figurar una taula estadística d'esclaus i de lliberts.

⁵⁶ Miquel José Deyá Bauzá. *La aportación de los extranjeros en el comercio y la manufactura del Reino de Mallorca en los siglos XVI y XVII. En Congreso de Historia Económica. Santiago de Compostela, 2005* (edició digital en CD-Room)

⁵⁷ Andreu Bibiloni. "Intermediarios imprescindibles. Los extranjeros en la élite del comercio mallorquín del siglo XVII: el mercado del aceite". A *los Extranjeros en la España Moderna. Actas ...* Pàgs. 203 – 215 (Tom I)

⁵⁸ Onofre Vaquer. "Inmigrantes extranjeros en Mallorca, 1448 -1589". A "Los extranjeros en la España Moderna". "Actas..." Pàg. 657 – 666 (Tom I).

Per al S. XVI i per a la primera meitat del XVII no contem tan sols amb això, però em de suposar, i no suposem malament, que els estrangers jugaren un paper essencial.

Coneixem l'existència dels Pavesi, de procedència genovesa, dedicats a la mercaderia i que s'emparentaren amb els mercaders mallorquins amb el llinatge Castell. També sabem de l'existència de Jerónimo Genoin, a principis del S. XVII, delegat a les illes Balears, de Juan Bautista Passadesco, de Niza, i mercader també per la seva compta, comerciant amb Niza, Gènova, Palerm, Barcelona, Tarragona, i València. El personatge de Jerónimo Genoin ha estat estudiat amb profunditat per Miguel Deyá⁵⁹. D'ell, segons Deyá, no coneixem el moment exacte de la seva arribada però sí que emparentà amb una família de cavallers mallorquins, casant-se amb Beatriu de Puyals l'any 1614, essent dit Genoin molt conegut per la seva actuació com a cònsol i per les seves inversions fetes per compta pròpia.

Un altre mercader, que habitava a Mallorca des de al menys la dècada dels seixanta del S. XVI, era Cèsar Facio, natural de Gènova, i Joannes Ansaldo, documentat el 1599, entre d'altres com Angeli Rissi, Franchi Spinolam...⁶⁰ tots ells dedicats a activitats comercials.

També coneixem pel treball de Deyá⁶¹ que des de finals del S. XVI s'instal·laren ceramistes genovesos com Julio Grisso. Tal com plantegen Margalida Bernat, Miquel Deyá i Jaume Serra⁶² a partir de la segona meitat del segle una sèrie de gerrers, no naturals de l'illa, s'oferiren per residir a Mallorca i innovar la producció, arribant el toledà Diego de Alarcón i el català Francesc Casasus, malgrat no es coneix exactament el tipus de ceràmica que oferien. També trobem ceramistes italians a Mallorca com el genovès Julio Grisso, constant com a habitador en el cadastre general de la ciutat, de l'any 1598, tenint establiments oberts al Puig de Sant Pere de Ciutat de Mallorca. Sabem també, que anteriorment s'havien traslladat a l'illa altres italians, com el genovès Jeronimo Brasotto, pel treball de J. Ramis d'Ayreflor y Sureda⁶³. Pareix ser que a partir de l'arribada d'aquests artesans es detecta una producció d'un nou tipus de ceràmica vidriada amb decoracions el que representà una innovació total.

El vidre també representà una innovació important provinent de vidriers venecians a les primeres dècades del XVII, com Carinatti de Llombardia o Domingo Baurrier (o Barovier) que tal vegada sortí de Murano com a conseqüència d'una condemna de desterro. A 1608 se'l troba fora del Regne de Mallorca, obrint un taller a la localitat castellana de El Escorial. Fins al moment aquesta activitat a Mallorca s'havia fet per a poder realitzar obres determinades. Molts de vidriers eren d'origen català i els vidriers venecians, amb les seves

⁵⁹ Deyá Bauzá, Miguel José. "Jerónimo Genoin: mercader y cònsul de extranjeros en la Mallorca de principios del S. XVIII". A "Los extranjeros en la España Moderna". "Actas... Pàg. 289 – 299.

⁶⁰ Deyá Bauzá, Miguel José. "La aportación de los extranjeros en el comercio y la manufactura...". Pàg. 14.

⁶¹ Deyá Bauzá, Miguel José. "La aportación de los extranjeros en el comercio y la manufactura...". Pàg. 27.

⁶² Bernat i Roca, Margalida, Deyá Bauzá, Miguel J., Serra Barceló, Jaume. "D'estranya nació". "Artesanos extranjeros en el Reino de Mallorca (ss. XVI – XVIII)". A "Los extranjeros en la España Moderna". "Actas... Pàg. 190 – 191.

⁶³ J. Ramis de Aireflor y Sureda. "Exportación de cerámica. Siglos XV al XIX". BSAL, VI. 1896. Pàg. 173.

obres de major qualitat i bellesa varen ser una dura competència. Tenim constància de la presència d'altres vidriers venecians, que segurament innovaren aquest sector, per l'article citat a la nota 59.

4- EL DECRET DE NOVA PLANTA PER A MALLORCA DE 1715: SIGNIFICAT PEL CONCEPTE D'ESTRANGER.

Carles II *l'embruixat*, el darrer dels Àustries espanyols, morí dia 1 de novembre de 1700. Pel testament realitzat el dia 3 d'octubre de dit any, designava, després de diverses dubtes, i tal vegada per influència de la reina mare Mariana d'Àustria, a Felip d'Anjou, net de Lluís XIV i de la seva tia Maria Teresa d'Àustria (filla de Felip IV). Carles II, amb aquesta decisió testamentària creia atorgar la corona a la persona més indicada per a mantenir la unitat dels senyorius i regnes peninsulars. Els esdeveniments posteriors són ben coneguts: les potències europees com Àustria, Holanda, Anglaterra, i Portugal, veien com a imminent la unió de les corones franceses i espanyola, degut a que Felip V era fill del Doff de França. Si això es produïa l'hegemonia de la Casa de Borbó es consolidaria⁶⁴.

Aquest fet va provocar que es produís una guerra, la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya, que va tenir dos fronts: un d'europeu, clarament desfavorable a França, que recolzava l'aspiració del Borbó, i un d'espanyol, favorable a Felip d'Anjou i per tant als interessos dels Borbons.

El que aquí ens interessa analitzar són els esdeveniments succeïts als regnes peninsulars durant i després d'aquesta guerra, concretament el que succeí a Mallorca. Com s'ha dit, la Guerra de Successió a la Península Ibèrica va ser clarament favorable per als Borbons. Això va dur que es produís un canvi legislatiu dintre d'aquests territoris. Fins ara hem vist com cada un dels regnes peninsulars conservaven els seus furs i privilegis tenint com a nexa d'unió la figura del rei. També s'ha vist com tot el pes de l'imperi era sostingut per la Corona de Castella.

Amb la derrota dels regnes sublevats contra el seu legítim rei, es a dir, els territoris pertanyents a la Corona d'Aragó, que per la configuració pactista eren els del Regne de València, els del Regne d'Aragó, els del Regne de Mallorca i els del Principat de Catalunya, les coses canviaran radicalment. Dic aquí legítim ja que des de 1700 fins l'estiu de 1705 Felip V havia regnat els territoris hispànics sense resistència armada, reunint Corts a Barcelona i jurant els furs el 12 d'octubre de 1701, i la reina Maria Lluïsa, per la marxa del seu marit a Itàlia, havia presidit les Corts de Saragossa el 26 d'abril de 1702, i jurat els

⁶⁴ S'ha de dir que Felip V, legalment, no podia ser successor de la monarquia francesa pel que disposava el Tractat dels Pirineus de 1659. Per dit tractat signat entre el monarca espanyol Felip IV i el monarca francès Lluís XIV, a l'illa dels Faisanes, enmig del riu Bidasoa, s'estipulava que es donava en matrimoni a la infanta Maria Teresa d'Àustria, filla de Felip IV, però se establí que quedaven exclosos els fills nascuts d'aquesta unió, així com als seus successors, a la Corona Espanyola. Malgrat això, s'ha de dir que, tant Lluís XIV com els seus consellers mai s'ho prengueren seriosament.

furs propis del regne. Segons Domínguez Ortiz⁶⁵, fins a 1704 només s'ha d'assenyalar l'aparició de la flota anglo-holandesa davant de la badia de Cadis l'any 1702. Felip V a Itàlia hi havia anat a jurar com a rei, després d'haver-ho fet a la Península Ibèrica, i fins a 1704 no hi havia hagut més que algunes escaramusses a la frontera portuguesa.

Pels esdeveniments que coneixem no pareix que Felip V volgués realitzar un canvis profunds a la Monarquia Hispànica, ni que la seva intenció, al manco pel que diuen les fonts bibliogràfiques, fos suprimir les lleis i privilegis dels que gaudien la diversitat dels Regnes Hispànics. És cert, però, que intentà reorganitzar la hisenda espanyola, el que és lògic si ens adonem que va heretar un regne en plena bancarrota financera, i per a fer-ho, Lluís XIV, el seu avi, utilitzant una manca de tacte polític, envia a Jean d'Orry, home de negocis molt conegut dins dels mitjans financers francesos, que proposà el cobrament d'impostos a la noblesa i al clergat i, el més delicat de tot, la participació dels territoris de la Corona d'Aragó en la participació de les despeses de Castella. Aquest fet suposaria la supremacia de la monarquia per davant les lleis que tants d'anys havien conservat amb tanta gelosia els territoris de dita Corona. A més era conegut el centralisme dels Borbons a França, així com les barbaritats que feren els francesos al territori català durant la Guerra dels Segadors. No oblidem que Felip IV, davant la revolta catalana, el 1644 opta per renovar el seu jurament de fidelitat a les llibertats i constitucions catalanes, promentent que aquests drets no es veurien afectats per la rebel·lió que havien comés, si la Generalitat tornava al redol de la monarquia espanyola⁶⁶. Això va ser decisiu perquè Barcelona obrís les portes a l'exèrcit de Felip IV⁶⁷.

A 1705, la rebel·lió dels territoris de la Corona d'Aragó ja esdevé un fet. Pel Tractat de Gènova de 20 de juny d'aquest any, Catalunya garantitzà el seu recolzament a la causa de l'arxiduc Carles a canvi del respecte de les seves llibertats i el 7 de novembre Carles es proclamat rei a Barcelona amb el nom de Carles III.

El que a nosaltres ens interessa són els esdeveniments posteriors. El 25 d'abril de 1707 es produeix la victòria d'Almansa per part dels felipistes, que permet recuperar els regnes de València i d'Aragó, dictant-se un decret, el primer Decret de Nova Planta per a Aragó i València de 29 de juny de 1707, que seria el model per a futurs decrets d'idèntic *signe polític*, com el que es dictà per al Regne de Mallorca el 1715. Ens hem de fixar amb el contingut de dit decret per a poder veure com quedarà estructurat l'Estat i els súbdits de dit Estat:

“Considerando haber perdido los Reinos de Aragón y de Valencia, y todos sus habitadores por el rebelión que cometieron, faltando enteramente al juramento de fidelidad que me hicieron como a su legítimo Rey y Señor, todos sus fueros, privilegios, exenciones y

⁶⁵ Antonio Domínguez Ortiz. *Sociedad y Estado en el siglo XVIII español*. Ed. Ariel. Barcelona, 1988. Pàgs. 26 – 27.

⁶⁶ El 23 de gener de 1641, Catalunya proclamà al rei de França, Lluís XIII, com a comte de Barcelona, el que fa que Richelieu intervingués amb la disputa.

⁶⁷ J. Helliot, al seu estudi sobre el Comte-Duc d'Olivares ens ho descriu així, al·ludint també a l'odi que es sentia per aquest privat que amb data de 1643 Felip IV allunya del poder, retirant-se a Toro.

libertades que gozaban y que con tan liberal mano se les habían concedido, así por mí como por los Señores Reyes mis predecesores, particularizándolos en esto de los demás Reinos de esta Corona; y tocándome el dominio absoluto de los referidos reinos de Aragón y de Valencia, pues a la circunstancia de ser comprendidos en los demás que tan legítimamente poseo en esta Monarquía, se añade ahora la del justo derecho de la conquista que de ellos han hecho últimamente mis Armas con el motivo de su rebelión; y considerando también, que uno de los principales atributos de la Soberanía es la imposición y derogación de leyes, las cuales con la variedad de los tiempos y mudanza de costumbres podría yo alterar, aun sin los graves y fundados motivos y circunstancias que hoy concurren para ello en lo tocante a los de Aragón y Valencia.

He juzgado conveniente (así por esto como por mi deseo de reducir todos mis reinos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y Tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla tan loables y plausibles en todo el Universo) abolir y derogar enteramente, como desde luego doy por abolidos y derogados, todos los referidos fueros, privilegios, práctica y costumbre hasta aquí observadas en los referidos reinos de Aragón y Valencia; siendo mi voluntad, que éstos se reduzcan a las leyes de Castilla, y al uso, práctica y forma de gobierno que se tiene y ha tenido en ella y en sus Tribunales sin diferencia alguna en nada; pudiendo obtener por esta razón mis fidelísimos vasallos los Castellanos oficios y empleos en Aragón y Valencia, de la misma manera que los Aragoneses y Valencianos han de poder en adelante gozarlos en Castilla sin ninguna distinción; facilitando yo por este medio a los Castellanos motivos para que acrediten de nuevo los efectos de mi gratitud, dispensando en ellos los mayores premios, y gracias tan merecidas de su experimentada y acrisolada fidelidad, y dando a los Aragoneses y Valencianos recíproca e igualmente mayores pruebas de mi benignidad, habilitándolos para lo que no lo estaban, en medio de la gran libertad de los fueros que gozaban antes; y ahora quedan abolidos: en cuya consecuencia he resuelto, que la Audiencia de Ministros que se ha formado para Valencia, y la que he mandado se forme para Aragón, se gobiernen y manejen en todo y por todo como las dos Chancillerías de Valladolid y Granada, observando literalmente las mismas regalías, leyes, práctica, ordenanzas y costumbres que se guardan en estas, sin la menor distinción y diferencia en nada, excepto en las controversias y puntos de jurisdicción eclesiástica, y modo de tratarla, que en esto se ha de observar la práctica y estilo que hubiere habido hasta aquí, en consecuencia de las concordias ajustadas con la Sede Apostólica, en que no se debe variar: de cuya resolución he querido participar al Consejo para que lo tenga entendido”.

*Decret de Felip V, de 29 de juny de 1707. Derogació dels Furs d'Aragó i València, i la seva reducció a les lleis i govern de Castella.*⁶⁸

Amb aquest text, pareix com si Felip V recuperés les idees donades a Felip IV pel Comte-Duc d'Olivares, en el sentit que el decret és el precedent dels posteriors Decrets de Nova Planta (Mallorca a 1715 i Catalunya a 1716) en el sentit de voler fer una monarquia única a través dels consells que aquest va donar al seu famós memorial de 1625. Olivares deia al rei:

⁶⁸ Novísima Recopilación 3,3,1.

“... Trabaje y piense... por reducir estos reinos de que se compone Espanya... al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia... Conociendo que la división presente de fueros y leyes enflaquece su poder...

... Tres son, Señor, los caminos...

- 1- ... favoreciéndose los de aquel reino, introduciéndolos en Castilla, casándolos con ella, y los de acá, allá y con beneficios y blandura... se olvidasen... de aquellos privilegios...
- 2- ...Con alguna gruesa armada, el tratar de estas materias por vía de la negociación...
- 3- ... El tercer camino, aunque no con medio tan justificado, pero el más eficaz, seria hallándose V.M. con esta fuerza que dije, ir en persona como a visitar aquel reino donde se hubiese de hacer el efecto, y hacer que se ocasionase algún tumulto popular grande y con este pretexto meter a la gente, y en ocasión de sosiego general y prevención de adelante, como por nuestra conquista asentar y disponer las leyes en conformidad con las de Castilla y de esta manera irla ejecutando con los otros reinos”.⁶⁹

Així veiem que amb el Decret de Nova Planta per a València i Aragó (del qual els altres prenen model), aprofitant la sublevació que s’havia fet a la Corona d’Aragó, i aplicant el tercer camí, s’aconsegueix:

- 1- la unitat dels territoris patrimonials del rei baix unes una única llei, la de Castella, implantant així una monarquia absoluta a on el rei és totpoderós i la cúspide suprema de l’administració⁷⁰, si bé es respectaren els furs de l’antic regne de Navarra per la seva fidelitat cap al primer Borbó.
- 2- Eliminar l’estrangeria entre els diferents naturals dels regnes peninsulars (*pudiendo obtener por esta razón mis fidelísimos vasallos los Castellanos oficios y empleos en Aragón y Valencia, de la misma manera que los Aragoneses y Valencianos han de poder en adelante gozarlos en Castilla sin ninguna distinción...*).
- 3- Implantar aquestes dues anteriors premisses també aplicant el dret de conquesta amb els posteriors decrets de Nova Planta de la Monarquia (*y de esta manera irla ejecutando con los otros reinos.*) dels quals a nosaltres ens interessa el del Regne de Mallorca.

Per al Regne de Mallorca també, com s’ha dit, es va dictar un Decret de Nova Planta l’any 1715. En aquest no es feia més que reafirmar el que ja s’havia dit per a la Nova Planta dels Regnes de València i Aragó.

⁶⁹ Gregorio Marañón. “El Conde-Duque de Olivares...”. Pàgs 444 – 446.

⁷⁰ Roberto Fernández Díaz; Ricardo García Carcel. “La España moderna. Siglo XVIII”. Ed. Historia 16. Madrid. 1993. Pàg. 170.

D'aquesta manera Felip V, i en referència al que a nosaltres ens interessa, va crear una nova administració, deixant únicament la legislació civil d'àmbit privada i la mercantil, que aquí no entrarem a analitzar. El que si podem dir és que Felip podria haver estat el primer rei al qual se l'hauria pogut anomenar amb el títol de Rei de Espanya⁷¹ en sentit estricte.

El que si és important per a nosaltres, és que dintre del Decret de Nova Planta es suprimeixen les costums i les lleis del Regne de Mallorca que parlen d'estrangeria:

*“11. Siendo mi intención honrar, y primear indistintamente todos mis vassallos, segun el merito de cada uno, y emplearlos como juzgare mas conveniente: Declaro, y mando, que en adelante cessen en esse Reyno las costumbres, y leyes que hablan de Extranjeria.”*⁷²

Vist això ens hem de demanar a què es refereix el text quan parla de vassalls, regne, i estrangeria.

Segons Chris Cook, un vassall tindria un estat de dependència feudal, anomenat vassallatge, respecte d'un noble superior si bé hem de tenir present que ens trobem a la Modernitat i no a l'Època Medieval, trobant un vassallatge atenuat a la Península Ibèrica. En el cas dels magnats terratinents hi hauria un estat de vassallatge cap els inferiors, i respecte a aquests cap a un superior⁷³, però aquí hem de tenir present que ens trobem davant la fi de l'Antic Règim i per tant es dona una visió més evolucionada que la del vassallatge medieval. Segueix havent-hi una dependència, però no tan forta com a l'època Medieval, ja que d'això s'encarregà de desfer-ho la monarquia autoritària. Hem de comptar amb el que ja s'ha dit. La noció de nació prové del romanticisme europeu del S. XIX, i a l'antic Règim la noció patrimonial feia que per al rei (o si es vol per a un noble), un vassall fos una persona que havia realitzat l'acte de vassallatge, o bé una persona habitadora d'uns territoris sota dependència seva. Quan aquí parla de vassall pareix que es refereix als naturals del regne però el tema no pareix tan simple ja que ens podríem demanar si un “funcionari reial”, militar o civil, que no fos natural d'un regne sota “sobirania” d'un rei era vassall d'aquest o no. En el cas del S. XVIII trobem funcionaris civils (com intendants o secretaris de despatx) i militars d'alta graduació que no eren naturals dels regnes dependents de la monarquia, sobre tot en el que fa referència a alts càrrecs. En el cas de Mallorca en trobem bastants, i en citarem alguns més endavant.

En quan a la noció de regne s'ha de dir que de fet, en el S. XVIII, la majoria dels que depenen de Felip V perden les seves institucions pròpies en favor d'altres creades de nova planta per a racionalitzar el govern dels seus territoris. Si observem la documentació

⁷¹ Malgrat això, i observant l'encapçalament del Decret de Nova Planta per a Mallorca, el rei es titula: Don Phelipe, por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Cordova, de Corsega, de Murcia, de Jaen, de los Algarves, de Algecira, de Gibraltar, de las Indias Orientales, y Occidentals, Islas, y Tierra firme del Mar Océano, Archiduque de Austria, Duque de Borgoña, de Bramante y Milan, Conde de Abspurg, de Flandes, Tirol, y Barcelona, Señor de Vizcaya, y de Molina... entre d'altres (és el denominat títol llarg de la monarquia hispànica).

⁷² “Nueva Planta de la Real Audiencia del Reyno de Mallorca (1716)”. Edició Facsímil. Ed. Miquel Font. Palma de Mallorca, 1993. Pàg. 3.

⁷³ Chris Cook. “Macmillan Dictionary of Historical Terms”. Ed. The Macmillan Press Ltd. London 1989.

notarial, veiem que es fa referència constantment al Regne de Mallorca, si bé de fet s'havia convertit, pel Decret de Nova Planta de 1715, en una "província" dels territoris dominats per la monarquia:

"9. Y necesitandose en el presente estado de esta Isla, y Reyno, de atender con el mayor cuydado, y vigilancia á su mejor Gobierno, y siendo para lograrle, de la mayor importancia, elegir las personas mas habiles, y no exponerlo à la contingencia del Sorteo; He resuelto que por ahora y durante mi voluntad, se nombren veinte jurados que rijan, y gobiernen lo Economico, y Politico de la ciudad de Palma; y doze paraque gobiernen la de Alcudia, tambien en lo Economico, y Politico; y en los demás Lugares del Reyno los que fueren necesarios, segun el numero de la poblacion de cada uno; reservandose yo la nominacion de los que hubieren de elegirse para las Ciudades de Palma, y Alcudia, y haziendola la Audiencia por lo que mira `los otros Lugares, de que me dará quenta".⁷⁴

D'aquesta manera el que fins el Decret de Nova Planta era un Regne regit per les seves pròpies institucions passa a convertir-se en una regió. De fet, malgrat les províncies no es creessin fins el S. XIX, amb Javier de Burgos (1833), els regnes de la Corona d'Aragó, pel centralisme polític passen a ser autèntiques regions d'un únic regne, al qual podem denominar a partir d'ara Regne d'Espanya.

Veient aquests dos fets, què podem dir que és un estranger a la Mallorca posteriorment al Decret de Nova Planta? La resposta és ben senzilla. Un estranger seria un oriünd d'un regne, el rei del qual no fos el rei Castella (i per extensió d'Espanya). Ja no tindrà sentit el terme d'*Hispaniarum Rex* per a referir-nos al sobirà dels distints regnes Hispànics d'abans del Decrets de Nova Planta, passant a tenir el terme el concepte que actualment trobem al diccionari:

Estranger – a adj.- Què és d'un altre país; que és altre que el nostre país. És estranger. És estranger: és anglès. Mercaderies estrangeres. Les nacions estrangeres/ m. i f. Persona natural d'un altre país. Un estranger / m. Conjunt de països altres que el nostre. Viatjar per l'estranger. És a l'estranger...⁷⁵

El terme en si mateix prové d'estrany/a. Per tant continuaria essent un estrany dels regnes patrimonials de Felip V, però pel decret de Nova Planta, la visió jurídica seria la d'un oriünd d'un territori no dominat per ell. Un altre qüestió seria la de si un estrany dels regnes patrimonials de Felip V, que quedaren fora del seu poder pel tractat d'Utrecht, podria ser vassall seu i servir-lo com a tal. Amb la Pau d'Utrecht, de 1713, que posà fi a la Guerra de Successió la monarquia espanyola va aconseguir el reconeixement general de Felip V com a rei d'una Espanya que, si bé conservava els dominis americans i Filipines, va perdre totes les seves possessions europees: Països Baixos, Nàpols, Milà, Sardenya, territoris de Toscana (presidis), Sicília, Gibraltar i Menorca, a més de perdre a nivell econòmic altres prebendes que li eren pròpies⁷⁶.

⁷⁴ "Nueva Planta de la Real Audiencia del Reyno de Mallorca..." Pàg. 3.

⁷⁵ Fabra, Pompeu. *Diccionari Manual de la Llengua Catalana*. Ed. Edhasa. Barcelona, 1989. Pàg. 544.

⁷⁶ Carlos Ferrera Cuesta. *Diccionario de Historia de Espanya*". Ed. Alianza, Madrid, 2005. Pàg. 539.

5- CONCLUSIONS.

Dintre del present article hem pogut observar que els pocs treballs realitzats, damunt l'estrangeria a Mallorca, es corresponen a l'Edat Mitja i als dos primers segles de l'Edat Moderna (S. XVI i XVII). Això obri una via d'investigació per a futurs treballs sobre l'estrangeria a Mallorca durant el S. XVIII, ja que únicament Tomeu Caimari, en el seu article *Los extranjeros en la alta administración española del S. XVIII: el caso de los capitanes generales*, ha treballat en part el tema. Sembla, per les notícies que tinc, que dit historiador està realitzant la seva tesi doctoral damunt aquesta mateixa temàtica⁷⁷.

Per una altre banda s'ha fet referència aquí al concepte històric i jurídic d'estranger al Regne de Mallorca des de l'Època Medieval fins al S. XVIII, veient que hi ha una continuïtat fins el Decret de Nova Planta per al Regne de Mallorca de 1715, malgrat des del S. XIII fins al S. XVIII es puguin diferenciar dues etapes: la primera es correspon al període que va des de la conquesta fins a l'adveniment del primer rei del Casal dels Absburgs (1229 -1516), i la segona anirà de 1516 fins al dit Decret de Nova Planta, de 1715, elaborat pel primer Borbó, aplicant el dret de conquesta.

Dintre d'aquests dos períodes s'ha fet un estudi terminològic del que signifiquen els següents conceptes: **vassall, natural de..., no natural de..., habitador, regnicoles, homes de segona categoria, esclaus, súbdits, no súbdits, i homes estranys al regne.**

Convé en aquesta conclusió fer una definició de cada un d'aquests conceptes, que en els articles citats a la bibliografia no es defineixen de la manera apropiada, per a seguir-los a pròxims treballs, deixant ben clars cada un d'aquests conceptes. D'aquesta manera ens trobem al Regne de Mallorca durant l'Època Moderna amb les següents categories d'homes (aquí es definirà el concepte atenent-nos a l'època anterior al Decret de Nova Planta, matisant, que significà dit decret per a cada un d'aquets conceptes):

- Vassall: seria una persona que té un vincle personal respecte d'una altra de major categoria (un noble). Al Regne de Mallorca no hi va haver vertaders vassalls, tal com s'entén el concepte clàssic, ja que Jaume I *el Conquistador* per atreure repobladors va fer una Carta de Franqueses per la qual el Regne de Mallorca es constituí en una societat d'homes lliures. Això no vol dir que no hi hagués nobles (que estaven representats pels cavallers), si no que els repobladors no tenien cap vincle feudal fort (com si tenien a la Catalunya Vella – amb un feudalisme de tipus franc, procedent de l'època de la Marca Hispànica -), estant sotmesos a la citada Carta de Franqueses explicada a l'article. S'entendrà així el terme vassall més com a sinònim de súbdit de...
- Natural de...: fa referència als nascuts al Regne. La condició de naturalesa era molt difícil d'obtenir per un no nascut a terres mallorquines. Seran natural del Regne els

⁷⁷ Tomeu Caimari Calafat és actualment professor associat, dins l'Àrea d'Història Moderna, de la UIB (Universitat de les Illes Balears).

fills dels primers habitants de l'illa, atrets a ella pels privilegis donats a la mencionada Carta.

- Habitador: aquest terme fa referència als no nascuts a terres mallorquines. Els primers pobladors ho eren. Posteriorment els que fixaven la seva residència a terres mallorquines provinents d'altres indrets seran habitants. Com a tals havien de pagar impostos igual que els naturals, ja que tindrien la seva residència fixa a terres mallorquines.
- Regnicoles: fa referència als habitants del Regne, fossin habitants o naturals d'ell.
- Homes de segona categoria: aquí ens trobem amb habitants i naturals del Regne que no tenien els mateixos drets jurídics ni fiscals. Fa referència al jueus i als sarraïns. Els jueus de l'Aljama, a l'Època Medieval, estaven protegits per la monarquia. Posteriorment, com es sabut, varen ser instats a convertir-se al cristianisme. També trobem als sarraïns, comunitat molt minoritària, constituïda gaire bé tota per esclaus que s'alliberaven dels seus amos. Molts d'ells una vegada alliberats se'n anaven a terres de l'Islam al nord d'Àfrica sobre tot⁷⁸.
- Esclaus: solien ser provinents de botí de guerra. Eren sobre tot d'origen sarraí. Quan s'alliberaven solien agafar el llinatge del seu patró. S'alliberaven per la compra pròpia de la seva llibertat (el que implica que rebrien un salari o bé que podrien prestar serveis a altres persones), o per disposició testamentària dels seus amos.
- Súbdits: eren els dependents del monarca, que per la seva visió patrimonial dels seus territoris els denominava vassalls, malgrat fossin homes lliures.
- No súbdits: eren els no dependents del monarca. S'ha de dir però que mentres es trobaven al territoris del Regne havien de respectar les lleis d'aquest. Els estrangers eren un cas de no súbdits.
- Homes estranys al regne: amb això es fa referència directa als forasters, es a dir als estrangers. Eren homes naturals d'altres indrets no dependents del rei de Mallorca o més endavant (S. XVIII) de l'*Hispaniorum Rex*. Els anomenem homes estranys al regne i no forasters, per a no confondre el terme foraster amb el de forà, ja que aquest darrers eren els no habitants de Ciutat de Mallorca (Palma).

Tot aquest entramat social va sofrir canvis amb el Decret de Nova Planta. Amb ell va quedar suprimida l'estrangeria entre els vassalls (súbdits) de tots els regnes que integraven la monarquia hispànica abans dels Decrets de Nova Planta. Així, Felip V, tal com s'ha estudiat a l'article, manà que *en adelante cessen en esse Reyno las costumbres, y leyes que hablan de Extranjeria*. Amb aquesta declaració suprimí l'estrangeria dels vassalls dels diferents regnes peninsulars súbdits d'ell, creant una nova administració centralitzada que va dur a l'absolutisme borbònic del S. XVIII.

⁷⁸ A Mallorca hi ha una creença popular que certs llinatges poden provenir de antics musulmans, però s'ha de dir que molts d'ells provenen de topònims i no d'ascendència sarraïna.

Tot i el que s'ha dit, ens hauríem de demanar si un estranger (francès, irlandès, flamenc, italià... etc.) que estigués al seu servei com a militar, corregidor, o intendent, era considerat estranger o no.

Nosaltres considerarem estrangers a tots aquells no naturals dels territoris sota sobirania del rei al S. XVIII (amb posterioritat al Decret de Nova Planta), seguint aquest criteri ja que jurídicament així es considerava, malgrat de facte, molts d'ells tenguessin més privilegis pel fet de servir directament al rei que no pel fet d'haver nascut o no a territoris dominats per ell.

6- BIBLIOGRAFIA.

- AAVV. Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds.). Málaga 2003 (2 toms).
- BARCELÓ, M. *El Tractat de Capdepera de 17 de juny de 1231. Entre Jaume I i Abu Abd Allah B. Muhhamad de Manurqa. Sobre la funció social i política dels fuqaha*, en B.S.A.L., XXXVIII (1981).
- Bernat i Roca, Margalida, Deyá Bauzá, Miguel J y Serra Barceló, Jaume. “D’estranya nació”. Artesanos extranjeros en el Reino de Mallorca (ss. XVI – XVIII). A, AAVV. Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds.). Málaga 2003 (Tom I).
- Bibiloni, Andreu. *Intermediarios imprescindibles. Los extranjeros en la élite del comercio mallorquín del siglo XVII: el mercado del aceite*. A, AAVV. Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds.). Málaga 2003 (Tom I).
- Caimari Calafat, Tomeu. *Los extranjeros en la alta administración española del siglo XVIII: El caso de los Capitanes Generales de Mallorca*. A “Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds.). Málaga 2003”. Tom II, pàg. 149 – 157.
- Cateura Bennàsser, Pau. *Municipi i monarquia en la Mallorca dels segles XIII-XIV*. A Anales de la Universidad de Alicante de Historia Medieval. Ed. Espagrafic, edició electrònica. Murcia 1984.
- Cateura Bennàsser, Pau. *El Regne Esvait: desenvolupament econòmic, subornació política, expansió fiscal (Mallorca, 1300 – 1335)*. Ed. El Tall. Palma 1998.
- Cateura Bennàsser. *Sociedad y Sistema Fiscal del Reino de Mallorca (1360 – 1400)*. Ed. El Tall. Palma 2003.
- Casanovas i Camps, M. À; Ginard i Féron, D. *Illes Balears. Història*. Ed. Vicens Vives. Palma, 2004.
- Cruz, Dolores; Utrera, Carmen. *Cronologia de la Historia de Espanya (II)*. Ed. Acento. Madrid, 1999.

- Deyá Bauzá, Miguel José. *Jerónimo Genoin: mercader y cónsul de extranjeros en la Mallorca de principios del S. XVIII*. A *Los extranjeros en la España Moderna*. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds). Málaga 2003 (Tom 1).
- Deyá Bauzá, Miguel José. *La aportación de los extranjeros en el comercio y la manufactura del Reino de Mallorca en los siglos XVI y XVII*. En *Congreso de Historia Económica. Santiago de Compostela, 2005*. (edició digital en CD-Room).
- Domínguez Ortiz, Antonio. *Sociedad y Estado en el siglo XVIII español*. Ed. Ariel. Barcelona, 1988.
- Fabra, Pompeu. *Diccionari Manual de la Llengua Catalana*. Ed. Edhasa. Barcelona, 1989.
- Fernández Díaz, Roberto; García Carcel, Ricardo. *La España moderna. Siglo XVIII*. Ed. Historia 16. Madrid. 1993.
- Ferrera Cuesta, Carlos. *Diccionario de Historia de España*. Ed. Alianza, Madrid, 2005.
- González Trevijano, V. *Libertades de circulación, residencia, entrada y salida en España*. Ed. Cívitas, 1991.
- Heliot, J. *El Conde-Duque de Olivares*. Ed. Crítica, Barcelona 1991.
- Manera, Carles. *Comerç i capital mercantil a Mallorca 1720-1800*, Ed. Consell Insular de Mallorca. Palma, 1988.
- *Nueva Planta de la Real Audiencia del Reyno de Mallorca (1716)*. Edició Facsímil. Ed. Miquel Font. Palma de Mallorca, 1993.
- Pagès Blanch, Pelai. *Las claves del Nacionalismo y el Imperialismo (1848 -1914)*. Ed. Planeta, Barcelona, 1991.
- Piña Homs, Román. *La condición de natural del reino de Mallorca*. Instituto Nacional de Estudios Jurídicos. Anuario de Historia del Derecho Español. Madrid, 1985.
- Pérez Collados, José María. “*Construcción del Régimen Jurídico de Naturaleza (nacionalidad) en Castilla y Aragón durante la Baja Edad Media y Edad Moderna*”. A “*Aproximación histórica al concepto jurídico de nacionalidad. La integración del Reino de Aragón en la Monarquía Hispánica*”. Zaragoza 1993.
- Maíz Chacon, Jorge. *Política, economía y fiscalización de un espacio urbano. El establecimiento de la aljama de los judíos en la Mallorca cristiana*. Publicado en *Espacio, Tiempo y Forma. Serie III. Historia Medieval 17*. Madrid, 2004. Pàgs. 381-397.
- Marañón, Gregorio. *El Conde-Duque de Olivares, la pasión de mandar*. Ed. Espasa Calpe. Madrid, 1952.
- Maravall, José Antonio. *El concepto de España en la Edad Media*. Madrid. 1954.
- Martín, José Luís. *La Península en la Edad Media*. Ed. Teide. Barcelona, 1988.
- *Novísima Recopilación de leyes de España*. Ed. BOE. Madrid, 1993
- Ramis de Aireflor y Sureda, J. *Exportación de cerámica. Siglos XV al XIX*. BSAL, VI. 1896.
- Salvá, Jaime. “*Fundación del Reino de Mallorca*”. A “*Historia de Mallorca*”. Coordinada per J. Mascaró Pasarius, (Tom II).

- Santamaría, Álvaro. *Tensión Corona de Aragón – Corona de Mallorca. La sucesión de Sancho de Mallorca (1318 – 1326)*, a *En la España Medieval*. 1982.
- Sánchez Albornoz, Claudio. *Orígenes de la Nación Espanyola. El Reino de Asturias*. Ed. Sarpe. Madrid, 1985.
- Sastre Parpal, Nicolau. *Marc Geogràfic i Històric del Parc Marítim i Terrestre de l'Arxipèlag de Cabrera*. A *Activitat Comenius 2005/6* de l'IES Josep Maria Llupart. A www.Servidor3000.com/nsp.
- Vaquer Bennasar, Onofre. *Inmigrantes extranjeros en Mallorca, 1448 – 1589*. A, AAVV. *Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002*. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds). Málaga 2003 (Tom I).
- Vilar, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Traducció d'Eulalia Durán. Ed. Edicions 62. Barcelona, 1966.
- Villar García, Mª Begoña. *Los Extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Málaga 28 – 30 de Noviembre de 2002*. M.B. Villar García y P. Pezzi Cristóbal (Eds). Málaga 2003 (2 toms). Presentació, pàg. 15 – 19.

Febrer de 2006